

Kecskés D. Gusztáv

Egy globális humanitárius szervezet munkás kezdetei. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és az 1956-os magyar menekültek¹

Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának Hivatala, amely jelenleg hatalmas globális szervezet, 1950-ben mindössze 34 fős stábbal alakult meg, kizárólag a második világháború utáni európai menekültprobléma felszámolására. A szerző rámutat, hogy az 1956-os magyar menekültválság megoldásában való részvétel alapvetően befolyásolta az intézmény későbbi történetét, hozzájárulva globális szervezetté válásához. A tanulmány nemzetközi levéltári kutatásokra alapozva bemutatja, mit tett az UNHCR a leverett forradalom után menekülő magyarok érdekében, tevékenységének hatására hogyan változott nemzetközi megítélése, s végül mindez hogyan tágította cselekvési terét.

Kulcsszavak: hidegháború, ENSZ, Menekültügyi Főbiztos, magyar menekültek, 1956

Kecskés D. Gusztáv: *Origins of a global humanitarian organization. Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) and the 1956 Hungarian refugees*

The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, actually a huge global organization, was established with only 34 employees, in order to resolve the problem of the European displaced by the World War II. The author points out that the participation of the UNHCR in the solution of the 1956 Hungarian refugee crisis considerably influenced its subsequent history and contributed to becoming a global institution. The paper – based on international archival research – presents the activity of the UNHCR in favour of the Hungarians fleeing from the suppressed revolution, the evolution of its international recognition in relation with this action, and how its purview was consequently widened.

Keywords: cold War, United Nations, United Nations High Commissioner for Refugees, Hungarian refugees, 1956

Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának (*United Nations High Commissioner for Refugees* – UNHCR) Hivatala jelenleg 125 országban működik, több mint 9300 alkalmazottja van, és hozzávetőleg 7 milliárd dollár költségvetésből gazdálkodik.² 2014 végén mintegy 14,4 millió ember élt a menekültügyi világszervezet joghatósága alatt.³ Ez a most hatalmas globális intézmény 1950. december 14-én mindössze 3 évre alakult, 34

1 A tanulmány alapjául szolgáló kutatásokat a Magyarország és az ENSZ, 1945–1990 című OTKA-pályázat (azonosító: 68767) támogatta.

2 *History of UNHCR* [online]. Forrás: unhcr.org [2016. 02. 09.].

3 *UNHCR's annual Global Trends Report 2014: World at War* [online], 2015. 06. 18. Forrás: unhcr.org [2016. 02. 09.].

fős stábbal a második világháború utáni európai menekültprobléma felszámolására. Az 1956-os magyar menekültválság megoldásában való részvétel alapvetően befolyásolta az intézmény későbbi történetét, hozzájárulva globális szervezetté válásához.⁴ A tanulmányban – az ENSZ Levéltárában (New York), valamint az Egyesült Nemzetek Genfi Hivatala és az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága (Genf) levéltáraiban, a NATO Levéltárában (Brüsszel), a francia Külügyminisztérium levéltáraiban (La Courneuve, Nantes), Svédország Nemzeti Könyvtárában és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában végzett kutatások alapján – bemutatjuk, mit tett az UNHCR a levert forradalom után menekülő magyarok érdekében, tevékenységének hatására hogyan változott nemzetközi megítélése, s végül mindez hogyan tágította cselekvési terét.

Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa, illetve a Főbiztos Hivatala (*Office of the UNHCR*) a menekültek védelmére és támogatására Genfben létrehozott ENSZ-ügynökség, amely segítséget nyújt önkéntes hazatérésükhöz, helyi integrációjukhoz vagy harmadik országban való letelepedésükhöz. Statútuma szerint továbbá diplomáciai lépéseket tehet a humanitárius tevékenység gyakorlati előmozdítására, munkálkodhat a menekültek életfeltételeinek, így szálláskörülményeinek javítása érdekében, ellenőrizheti a hazatelepülés önkéntességét, ösztönözheti a menekültek nemzetközi utazási szabadságának biztosítását, jogi, munkaerőpiaci helyzetük közelítését a befogadó állam polgáraiéhoz, egészen az állampolgárság megszerzéséig.⁵

Elvándorlás és befogadás

A magyar forradalom vérbe fojtása után – ebben a korabeli publikált nyugati és az 1989-ig titkosan kezelt magyar statisztikák is megegyeznek – mintegy 200 000 ember hagyta el az ország területét, amiből 1957 nyaráig, élve a Kádár-kormány által meghirdetett amnesztiával, több mint 11 ezren hazatértek.⁶ „A hirtelen és tömeges elvándorlásoknak az országban egyedülálló példája”-ként minősíti az 1956–1957-es menekülési hullámot Puskás Julianna 1985-ben publikált tanulmánya.⁷ Az ország lakosságának a számítások

4 Néhány nemzetközi referencia az UNHCR történetéről: Louise W. HOLBORN (with the assistance of Philip and Rita CHARTRAND): *Refugees: A Problem of Our Time. The Work of the United Nations High Commissioner for Refugees, 1951–1972*, Volume I, The Scarecrow Press, Inc., Metuchen, N.J., 1975; Gil LOESCHER: *The UNHCR and the World Politics. A Perilous Path*. Oxford University Press, Oxford – New York, 2001; *State of the World's Refugees 2000. Fifty years of humanitarian action*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Peter GATRELL: *Free World? The Campaign to Save the World's Refugees, 1956–1963*. Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

5 Report of the United Nations High Commissioner for Refugees, General Assembly, Official Records: Twelfth Session, Supplement No. 11, A/3585/Rev.1, New York, 1957. 1.

6 KSH-jelentés az 1956-os disszidálásokról. Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai, 1956. október 23. – 1957. április 30. *Regio – Kisebbségstudományi Szemle*, 2. évf., 1991/4, 174–211. (Különlenyomat is az 1956-os Intézet kiadásában. Budapest, 1992.) Egy osztrák belügyminisztériumi jelentés szerint 1957. április 6-ig 174 704 magyar menekült érkezett Ausztriába; a jugoszláv belügyminisztérium pedig úgy tudta, hogy 1957. május 26-ig 19 181 magyar menekült lépte át Jugoszlávia határát. Az 1961-ig Magyarországra visszatértek számát a magyar hatóságok körülbelül 40 ezerre teszik („A pontos szám megállapíthatatlan, mivel az ellenforradalom utáni néhány hónapban a hazatérésekről nyilvántartás nem készült.”). Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest, a továbbiakban: MNLOL): M–KS 288. f. 5/232. ö. e. Belügyminisztérium és a Külügyminisztérium előterjesztése az MSZMP KB Politikai Bizottságához, Jelentés az emigráció életének főbb vonásairól és javaslatok az emigráció felé irányuló propaganda javítására (1961. június 6.).

7 PUSKÁS JULIANNA: *Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években*. In: MOLNÁR János, ORBÁN Sándor, URBÁN Károly (szerk.): *Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről*. MSZMP KB Párttörténeti Intézete – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1985, 247.

szerint 1,5-1,7%-át érintő migráció demográfiai hatását jól érzékelteti, hogy az ennek nyomán előállt népességvesztés 70%-kal meghaladta az 1956. évi természetes szaporodást. Megváltozott a lakosság nemek szerinti összetétele: a távozók kétharmada ugyanis férfi volt, és a nőtöbbslet elérte az 1949-es értéket. Érzékelhetően csökkent a fiatal generációk számaránya, mivel az országot elhagyók többségét ők adták. Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosságának 1957. március 11-én közzétett statisztikáiból arról értesülhetünk, hogy az emigránsok közül 1957 márciusáig mintegy 173 000-en kerültek első fogadóhely gyanánt Ausztriába és 18 600-an Jugoszláviába.⁸ Már 1956 novemberétől megkezdődött e két országban összezsúfolódott emberek továbbszállítása, mivel ezeket az országokat a menekültek nagy többsége csak első állomásnak tekintette, és tovább kívánt menni. 1957. április 1-jéig az ENSZ menekültügyi hivatala által nyilvántartott 193 805 kivándorló közül 135 417 személyt (70%) már elszállítottak 29 különböző – 14 Európán kívüli – országba. 78 574 fő (40,5%) európai és 56 843 fő (29,3%) pedig Európán kívüli országokba került.⁹ 1957. december végéig új hazájába érkezett az Ausztriában nyilvántartásba vett menekülők mintegy 90%-a. A legtöbben az Egyesült Államokban (35 026), Kanadában (24 525), Nagy-Britanniában (20 590), a Németországi Szövetségi Köztársaságban (14 270), Svájcban (11 962), Franciaországban (10 232) és Ausztráliában (9423) telepedtek le.¹⁰

A magyar menekültválság megoldása a nemzetközi humanitárius segítségnyújtás kiemelkedő projektje volt. Ezek az új menekültek sokkal jobb bánásmódban részesültek, mint a korábbi magyar elvándorlók vagy a többi korabeli európai emigráns. Néhány elszigetelt negatív példát leszámítva, az 1956–1957-es magyar menekülttömeg integrálása a nyugati társadalmakba nagyon eredményes akciónak tekinthető! Ennek összköltsége több mint 100 millió akkori, vagyis több mint 1 milliárd mai dollár, ami messze meghaladja az ENSZ Menekült Alapba (*United Nations Refugee Fund – UNREF*) a második világháború utáni menekültprobléma megoldására befizetett összeget.¹¹

Nemzetközi jogi felhatalmazás

A világszervezet fellépésének nemzetközi jogi megalapozását a magyar menekültek segélyezésére felhívó ENSZ-közgyűlési határozatok jelentették. Az ENSZ legfőbb tanácskozó és döntéshozó szerve már a menekültválság első napjaiban állást foglalt „a magyar nép humanitárius megsegítése mellett”, ami a magyarországi lakosság és a magyar menekültek

8 NATO Archives (Brüsszel, a továbbiakban: NA): Note du président du Comité politique (signé A. Casardi), Rapport sur les réfugiés hongrois, C–M (57)65 (1957. április 17.). Ez a tanulmány az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának 1957. március 11-én kiadott statisztikáira támaszkodik.

9 Nations Unies, Comité de l'UNREF, A/AC. 79/73 (1957. május 8.).

10 Report of the Intergovernmental Committee for European Migration on the Hungarian Refugee Situation (Ausztria, 1957. dec. 31.). USA Senate Report, n° 1815.1958, idézi Puskás: *i. m.* „Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években”, *i. m.*, 249.

11 LOESCHER: *i. m.*, 87. Egyesült Nemzetek Menekült Alapja: Az ENSZ Közgyűlése által 1954-ben elfogadott, az UNHCR által lebonyolított négyéves finanszírozási program, amelynek célja a menekültek számára végleges megoldások biztosítása volt. Ennek keretében a kormányok az UNREF Végrehajtó Bizottságán (Executive Committee) keresztül irányítást és ellenőrzést gyakoroltak az UNHCR tevékenysége felett a pénzalapok felhasználása tekintetében. Az 1955–1958 időszakára eső célösszeg 16 millió dollár volt.

segélyezését egyaránt jelentette. A Közgyűlés 1956. november 4. és 10. között lezajlott Második Rendkívüli Sürgősségi Ülésszakán november 9-én elfogadott 1006 (ES-II) határozat szerint: „A Közgyűlés, tekintettel arra, hogy a szovjet katonai alakulatok durva és elnyomó cselekedeteinek eredményeként egyre több menekült kényszerül Magyarország elhagyására és menedék keresésére a szomszédos országokban: 1. Felkéri a főtitkárt, szólítsa fel az Egyesült Nemzetek menekültügyi főbiztosát, hogy más megfelelő nemzetközi szervezetekkel és az érdekelt kormányokkal konzultáljon azzal a szándékkal, hogy gyors és hatékony előkészületeket tegyenek a Magyarországról való menekültek sürgősségi segélyezése érdekében.”¹² A magyar menekültek számának drámai növekedésével szembeesülve az ENSZ Közgyűlés XI. ülésszaka november 21-én újabb határozatot hoz [1129. (XI) határozat]: „Felkéri a főtitkárt és az Egyesült Nemzetek menekültügyi főbiztosát, hogy intézzenek sürgős felhívást mind a kormányokhoz, mind a nem kormányzati szervezetekhez az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága által a főtitkárnak tett jelentésben felbecsült jelenlegi minimális szükségletek kielégítése érdekében, továbbá felhatalmazza őket további felhívások kiadására a főbiztos tervei és becslései alapján...”¹³ E határozatok révén a nemzetközi közösség az ENSZ főtitkárát, így annak New York-i Titkárságát, valamint – szintén a főtitkár alárendeltségében – az ENSZ menekültügyi főbiztosát bízta meg a magyar menekültek segélyezésének szervezésével. Az utóbbi határozat a pénzügyi alapok gyűjtésére külön is kitér.

November 4-én Dag Hammarskjöld főtitkár Philippe de Seynes gazdasági és szociális ügyekben illetékes főtitkárhelyettesest jelölte ki felelősnek a határozatok segélyezési előírásainak megvalósításáért, és felkérte James Morgan Read menekültügyi helyettes főbiztos,¹⁴ hogy konzultáljon a megfelelő nemzetközi ügynökségekkel és az érdekelt kormányokkal a menekültek érdekében, továbbá tájékoztatta arról, hogy a tagállamoktól erre a célra érkező külön hozzájárulásokat a rendelkezésére bocsátják.¹⁵

Az UNHCR tevékenysége

A magyar menekültválsággal szembesülve az osztrák és a jugoszláv kormány egyaránt az ENSZ-hez, illetve a nemzetközi közösséghez fordult támogatásért. Bécs már 1956. november 5-én formálisan is az UNHCR-hez és az Európai Migráció Kormányközi Bizott-

12 Az ENSZ Közgyűlés 571. teljes ülése, 1956. november 9. Magyarul megjelent: BÉKÉS Csaba, KECSKÉS D. Gusztáv (szerk.): *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia*. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2006, 120.

13 Az ENSZ Közgyűlés 587. teljes ülése, 1956. november 21. *Uo.*, 124–125.

14 A holland származású Gerrit Jan van Heuven Goedhart menekültügyi főbiztos 1956 júliusában bekövetkezett halála után az amerikai James Morgan Read helyettes főbiztos vezette ügyvezetőként a hivatalt a svájci August Rudolph Lindt főbiztos 1957. januári hivatalba lépéséig.

15 United Nations – Archives and Records Management Section (New York, a továbbiakban: UNARMS): Question considered by the Second Emergency Special Session of the General Assembly from 4 to 10 November 1956. Interim report of the Secretary-General on refugees from Hungary, A/3371 (1956. november 19.). UN-S-445-0198-5.

ságához (ICEM)¹⁶ folyamodott, hogy kérjenek a tagkormányaitól azonnali segítséget: fogadjanak be ideiglenesen annyi menekültet, amennyit csak lehetséges, és nyújtsanak pénzügyi támogatást Ausztriának.¹⁷ A Menekültügyi Főbiztosság azonnal továbbította a kérést az Egyesült Nemzetek Menekült Alapja (UNREF) Végrehajtó Bizottságának tagországaihoz és számos más államhoz, amely érdeklődést tanúsított a menekültkérdés megoldása iránt.¹⁸ Az osztrák kormánynak utalt jelentős mennyiségű segély ellenére az UNHCR 1957. januári vizsgálata megállapítja, hogy a magyar menekültek fogadásának anyagi terheit legnagyobbbrészt továbbra is az osztrák kormány viseli.¹⁹ Pedig a nemzetközi összefogás jelentős anyagi támogatást eredményezett. 1957. január végéig a becslések szerint 4 209 050 dollár érkezett az osztrák kormánynak a magyar menekültek segélyezése céljából létesített számláira. A külföldi hozzájárulásból 3 100 540 dollár jött az ENSZ intézményrendszerén keresztül.²⁰

A magyar menekültek számának jelentős növekedését látva a jugoszláv hatóságok is amellettt döntöttek, hogy nemzetközi segítséget kérnek. 1956. december 21-én tájékoztatták erről a Menekültügyi Főbiztosságot. Miután december 26-ra már 1227 magyar menekültet számoltak Jugoszláviában, 28-án a jugoszláv kormány kinyilvánította, hogy hajlandó fogadni az UNHCR képviselőjét, hogy a világszervezet közvetlen információkat szerezzen a menekültek szükségleteiről.²¹ Jože Brilej jugoszláv ENSZ-delegátus 26-án „Emlékeztetőt” adott át az UNHCR New York-i képviselőjének Jugoszlávia igényeiről a magyar menekültkérdés kezelését illetően: főként pénzügyi segítséget kértek és a kivándorolni szándékozó menekültek befogadását.²² 1957. januártól, mivel egyre nehezebb volt Ausztria felé menni, a magyar menekültek számának jelentős növekedését regisztrálták Jugoszláviában. A Menekültügyi Főbiztosság jugoszláv forrásokra támaszkodó jelentése szerint 1957. január 15-ig a belgrádi kormány 529 214 dollárnyi összeget költött a magyar

16 Európai Migráció Kormányközi Bizottsága (Intergovernmental Committee for European Migration – ICEM): kormányközi szervezet az ENSZ rendszerén kívül, amelyet az Egyesült Államok és közeli szövetségesei alapítottak és nagyrészt finanszíroztak. Feladata a migránsok és menekültek elszállítása azon európai országokból, ahol túl nagy volt a menekültek koncentrációja (Németországi Szövetségi Köztársaság, Ausztria, Olaszország, Görögország). 1951-ben jött létre Ideiglenes Kormányközi Bizottság a Migránsok Elszállítására Európából (Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe – PICMME) elnevezéssel a második világháborút követően Nyugat-Európában maradt hontalan tömegek problémájának megoldására. 1952-ben kapta az Európai Migráció Kormányközi Bizottsága (Intergovernmental Committee for European Migration – ICEM) nevet. Jelenlegi elnevezése: Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organization for Migration – IOM). Székhelye Genfben van.

17 Az osztrák menekültügy internacionalizálásáról lásd még CSERESNYÉS Ferenc: A nemzetközi menekültjog alkalmazása: Ausztria és az 56'-os menekültek. *Múltunk*, 18. évf., 2007/1, 176–180.

18 UNARMS: Question considered by the Second Emergency Special Session of the General Assembly from 4 to 10 November 1956. Interim report of the Secretary-General on refugees from Hungary, A/3371 (1956. november 19.). UN-S-445-0198-5.

19 UNARMS: Report submitted by the High Commissioner, The problem of Hungarian refugees in Austria. An assessment of the needs and recommendations for future action, UNREF Executive Committee, Fourth Session, A/AC.79/49 (1957. január 17.). UN-S-445-0199-11.

20 Uo.

21 Report of the United Nations High Commissioner for Refugees, General Assembly, Official Records: Twelfth Session, Supplement No. 11, A/3585/Rev.1, New York, 1957, 5.

22 UNARMS: Interoffice memorandum from Aline Cohn, Representative of the UNHCR to Philippe de Seynes, Under-Secretary for Economic and Social Affairs, Under-Secretary for Relief to the Hungarian People, UN, New York, Hungarian refugees in Yugoslavia, and Pro Memoria On the Question of Hungarian Refugees in Yugoslavia (1956. december 31.). UN-S-445-0199-4.

menekültprobléma kezelésére. E dokumentum szerkesztői a menekültek átlagos létszámát 1957. január 15. és június 30. között 22 000-re becsülték, és úgy vélték, hogy az ellátásukhoz a jelzett időben szükséges pénzösszeg mintegy 12 803 640 dollárra rúg.²³ A kommunista államok részéről a menekültügyi szervezettel szemben eddig tanúsított ellenséges magatartás dacára August Rudolph Lindt főbiztos segíteni kívánta Jugoszláviát. Úgy vélte, hogy mandátuma humanitárius jellegű, és nem tesz említést a segítő államok politikai jellegéről.²⁴ Jugoszláviába látogatva hosszasan tárgyalt Joszip Broz Titóval, a Jugoszláv Kommunista Szövetsége főtitkárával, köztársasági elnökkel. A jugoszlávok két feltételt szabtak: egyrészt a menekülteknek bizonyos időn belül tovább kellett menniük, másrészt igényt tartottak a menekültekre költött pénzt megtérítésére is. Lindt azt válaszolta, hogy ez utóbbit ugyan nem tudja megígérni, de mindent megtesz az ügy érdekében.²⁵

A Menekültügyi Főbiztosság vezetői a magyar menekültek ellátásához szükséges pénzösszegek összegyűjtése érdekében igen sikeresen használták fel a befolyásgyakorlás nyilvános és kulisszák mögötti módszereit egyaránt. A főbiztos helyettese, majd megválasztása után maga Lindt főbiztos személyesen megjelent a magyar menekültügyről tárgyaló számos nemzetközi fórumon, így az ENSZ Közgyűlésén és annak a szociális, humanitárius és kulturális ügyekben illetékes 3. Főbizottságában is. A Főbiztosság rendes tevékenységének vitáján is igyekeztek újabb pénztámogatást szerezni a magyar menekültek segélyezéséhez.²⁶ Az ENSZ Menekült Alap Végrehajtó Bizottságának ülésein Lindt nem csupán részletesen beszámolt a magyar menekültválság fejleményeiről, hanem a hivatal egész tevékenységének összefüggésébe belehelyezve nagy nyomattal kiemelte a magyar ügy központi jelentőségét.²⁷ A frissen megválasztott főbiztos 1957. január 14-én nagy hatású beszédet tartott az Európai Migráció Kormányközi Bizottsága Végrehajtó Tanácsának ülésén is. A francia küldött beszámolója szerint a felszólaló őszinteségével és nyilvánvaló jóindulatával nagyon kedvező benyomást tett a hallgatóságra.²⁸ A magyar menekültek segélyezését szervező, Genfben működő koordinációs bizottságban és annak albizottságában főként az UNHCR képviselői informálták a többi részt vevő szervezetet

23 UNARMS: Report submitted by the High Commissioner, The problem of Hungarian refugees in Yugoslavia. An assessment of the needs and recommendations for future action, UNREF Executive Committee, Fourth Session, A/AC.79/54 (1957. január 30.). UN-S-445-0199-11.

24 Archives of the UNHCR (Genf, a továbbiakban: AUNHCR): Transcript of the Interview of August R. Lindt by Bryan Deschamp, 4 February 1998, Sound Recording, UNHCR Oral History Project, Fonds 36, Records of the Archives, 10, 12.

25 Uo. 16.

26 Archives of the United Nations Office in Geneva (Genf, a továbbiakban: AUNOG): Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Co-ordinating Sub-Committee for Assistance to Refugees from Hungary, Summary record of the second meeting held at the Palais des Nations, Geneva, 28 November 1956, restricted (1956. november 29.). G. I. 30/2 (Situation in Hungary, Relief mesures, Refugees), Jacket n° 1 (29 October – 14 December 1956).

27 Report of the UNREF Executive Committee, Fourth session, Geneva, 29 January to 4 February 1957, Report of the United Nations High Commissioner for Refugees, General Assembly, Official Records: Twelfth Session, Supplement No. 11, A/3585/Rev.1, New York, 1957, 27.

28 Archives du Ministère des Affaires étrangères (La Courneuve, a továbbiakban AMAE): Rapport de E. de Curton, Représentant permanent de la France auprès de l'Office Européen des Nations Unies, Genève à Christian Pineau, ministre des Affaires étrangères, Direction des Affaires administratives et sociales, Paris, Sixième session (spéciale) du Comité exécutif du C.I.M.E., Annexe II: Comité intergouvernemental pour les migrations européennes, Exposé de M. August Lindt, Haut Commissaire des Nations Unies pour les réfugiés à la quarante-sixième séance du Comité exécutif, le 14 janvier 1957 (1957. január 22.). Série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 301, dossier 7.

az ausztriai és jugoszláviai fejleményekről.²⁹ A menekültügyi főbiztos bécsi³⁰ és belgrádi³¹ képviselője döntő szerepet játszott a terepen dolgozó ügynökségek tájékoztatásában és a helyi döntések meghozatalában egyaránt. Lindt sikeres nyilvános fellépései és persze az általa irányított szervezet hatékony működése nyomán jelentős személyes tekintélyre tett szert.³² Ennek révén igyekezett bizonyos üzeneteket a kormányokhoz nagy nyomattal eljuttatni: így fontosnak tartotta, hogy a magyar menekültkérdés még 1957 folyamán megoldódjon, illetve a magyar menekültügy lendületét használják fel további európai menekültproblémák megoldására is.³³

A szoros együttműködés mellett bizonyos ellentétek terhelték az ENSZ Titkárság és az UNHCR viszonyát: nevezetesen a magyar nép humanitárius segélyezésére szolgáló pénz megosztásának kérdése a két kijelölt célcsoport, vagyis a magyarországi lakosság és a magyar menekültek között. A Menekültügyi Főbiztosság inkább az utóbbi, míg a New York-i központ, részben a kiegyensúlyozás céljából, inkább az előbbi területnek adott elsőbbséget.³⁴ Az UNHCR nem nyilvános tárgyalásai során tehát azt szorgalmazta, hogy „a magyar nép humanitárius segélyezésén” belül az egyes kormányok inkább a menekültügyre, semmint a Magyarországon belüli segélyezésre adakozzanak. E tevékenységében támaszkodhatott külső irodáinak (branch office) hálózatára is. Talán ezzel hozható összefüggésbe, hogy néhány héttel a magyar forradalom leverése után „az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának egyesült királyságbeli képviselője bejelentette, hogy ma reggel 75 000 fontos csekket kapott London főpolgármesterétől. A főpolgármester Magyar és Közép-európai Nemzeti Segélyalapjából származó pénzt az Ausztriába most érkezett magyar menekültek sürgős elszállásolására kell felhasználni.”³⁵

29 UNARMS: Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Co-ordinating Sub-Committee on the Question of Refugees from Hungary, Summary record of the first meeting held at the Palais des Nations, Geneva, 20 November 1956, restricted (1956. november 21.). UN-S-445-0198-5.

E koordinációs bizottság tevékenységéről lásd Kecskés D. Gusztáv (szerk., ford.): *Egy globális humanitárius akció hét-köznapijai*. A magyar menekültek segélyezésének szervezésére létrehozott Koordinációs Bizottság összefoglaló jegyzőkönyvei (Genf, 1956. november 13. – 1957. október 29.). MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2014 [online]. Forrás: tti.hu [2016. 10. 05.].

30 Uo.

31 AUNOG: Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Co-ordinating Committee for Assistance to Refugees from Hungary, Summary record of the seventh meeting held at the Palais des Nations, Geneva, 27 March 1957, HCR/SVA/SR.7, restricted (1957. március 29.). G. I. 30/2 (Situation in Hungary, Relief measures, Refugees), Jacket n° 2 (11 January – 11 November 1957).

32 Például az ENSZ Közgyűlés 3. Főbizottságában 1957. novemberben a főbiztos jelentéséről és a Főbiztosság sorsáról folytatott vitában a delegátusok nagy része kifejezte nagyrabecsülését a főbiztosnak és hivatalának a tevékenysége iránt, és javasolták mandátumának meghosszabbítását további öt évvel. Lásd AMAE: Rapport de Guillaume Georges-Picot, Ambassadeur et Représentant permanent de la France auprès des Nations Unies, Genève au Ministre des Affaires étrangères, Secrétariat des Conférences, Paris, Assemblée générale – XIIe Session – 3ème Commission – Points 30 et 31 (1957. november 15.). Série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 300, dossier 4.

33 AMAE: Rapport de E. de Curtion, Représentant permanent de la France auprès de l'Office Européen des Nations Unies, Genève à Christian Pineau, ministre des Affaires étrangères, Direction des Affaires administratives et sociales, Paris, Sixième session (spéciale) du Comité exécutif du C.I.M.E., Annexe II: Comité intergouvernemental pour les migrations européennes, Exposé de M. August Lindt, Haut Commissaire des Nations Unies pour les réfugiés à la quarante-sixième séance du Comité exécutif, le 14 janvier 1957 (1957. január 22.). Série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 301, dossier 7.

34 UNARMS: Interoffice memorandum from Mary Jeffreys, UN, New York to Myer Cohen, Executive Director for Relief to the Hungarian People, UN, New York, Report to the General Assembly (1956. december 3.). UN-S-445-0200-1.

35 UNARMS: Press Release REF/99. High Commissioner's London Office Announces Contributions for relief of Hungarian refugees (1956. november 22.). UN-S-445-0195-8.

A Menekültügyi Főbiztosság vezetői a szervezet működéséhez szükséges pénzalapok megszerzése érdekében a nagyhatalmak közül elsősorban a nemzetközi menekültügyi fő finanszírozójával, az Amerikai Egyesült Államokkal igyekeztek bensőséges kapcsolatot kialakítani. A szervezet pénzügyi lehetőségeit ugyanis az első években jelentősen behatárolta, hogy az Amerikai Egyesült Államok igyekezett marginalizálni szerepét. Az amerikaiak ellenségesen tekintettek az UNHCR-re, mert a Nemzetközi Menekültügyi Szervezettel (IRO) ellentétben nem tudták teljes mértékben az irányításuk alatt tartani. A holland származású Gerrit Jan van Heuven Goedhart menekültügyi főbiztos 1956 júliusában hirtelen bekövetkezett halála után ügyvezetőnek előléptett amerikai Read helyettes főbiztos viszont több gesztust tett az USA-val való kapcsolatépítés és együttműködés érdekében. Találkozott az amerikai elnök stábjának a menekültügyekben illetékes tagjával, Tracy S. Voorheessel. Kérésére memorandumot küldött neki a magyar menekültek helyzetéről, főként Ausztria és más befogadó államok szükségleteiről. Az iratban Read a fő hangsúlyt az ausztriai befogadás pénzügyi támogatására helyezi. Utasította az UNHCR bécsi képviselőjét, Dr. Beermannt, hogy azonnal lépjen kapcsolatba a Bécsbe utazó amerikai illetékesekkel.³⁶ Lindt főbiztosi kinevezése után rögtön tárgyalást kezdeményezett az amerikai Külügyminisztériumban a menekültkérdéssel foglalkozó tisztségviselőkkel. Ők biztosították Lindtet, hogy „nincs köztük félreértés”. Az új főbiztos erőteljesen törekedett az amerikaiakkal való feszültségek felszámolására.³⁷ A washingtoni illetékesek pedig az Egyesült Államok Menekült Programján (USEP) keresztül is kifejezték teljes támogatásukat az UNHCR tevékenysége iránt. Képviselőjük, Hughes a genfi koordinációs bizottságban 1957. január 10-én „az USEP jövőbeni teljes együttműködéséről kívánta biztosítani a Menekültügyi Főbiztost, és erőteljes reményét fejezte ki, hogy a kiváló kapcsolat a két szervezet között folytatódni fog”.³⁸ Francia külügyi források tudni vélik, hogy 1957 októberében a menekültügyi főbiztos cselekvési terét kiszélesítő amerikai határozati javaslat alapelveit Lindt washingtoni tárgyalásai inspirálták.³⁹ Később is folytatódni látszik a szoros együttműködés az ENSZ-ben.⁴⁰ Az amerikai kormányzati forrásoknak valóban döntő jelentősége volt a magyar menekültválság felszámolásában is.⁴¹

36 UNARMS: Letter from James Read, Deputy High Commissioner for refugees to Tracy S. Voorhees, Special Representative on Refugee Problems, White House, Washington (1956. december 8.). UN-S-445-0198-5.

37 AUNHCR: Transcript of the Interview of August R. Lindt by Bryan Deschamp, 4 February 1998, Sound Recording, UNHCR Oral History Project, Fonds 36, Records of the Archives, 7.

38 AUNOG: Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Co-ordination Committee for Assistance to Refugees from Hungary, Summary record of the third meeting held at the Palais des Nations, Geneva, 10 January 1957, restricted (1957. január 15.). G. I. 30/2 (Situation in Hungary, Relief measures, Refugees), Jacket n° 2 (11 January – 11 November 1957).

39 AMAE: Rapport de Guillaume Georges-Picot, Ambassadeur et Représentant permanent de la France auprès des Nations Unies, Genève au Ministre des Affaires étrangères, Secrétariat des Conférences, Paris, Assemblée générale – XIIe Session – IIIeme [sic!] Commission – Points 30 et 31 Haut-Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés (1957. október 10.). Série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 300, dossier 4.

40 Centre des Archives diplomatiques de Nantes (Nantes): Télégramme au départ à chiffrer de la Représentation de la France aux Nations Unies, New York au Ministère des Affaires étrangères, Paris, Assemblée générale – XIIeme session, 3eme Commission – Point 30: réfugiés, n° 3282–3286, urgent (1957. november 5.). Série: Représentation permanente de la France à l'ONU, New York, carton 113, dossier Réfugiés et apatrides (1954–1966).

41 UNARMS: UN Press Release SG/567. Secretary-General and High Commissioner for refugees make further appeal to assistance to Hungarian refugees (1957. március 12.). UN-S-445-0195-8.

Mint láttuk, ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, az osztrák kormány kérését tolmácsolva, már 1956. november 5-én elküldte az államokhoz első felhívását. November 29-én pedig – a november 21-én elfogadott ENSZ közgyűlési határozatnak megfelelően – a főtitkár és a menekültügyi főbiztos 10 millió dolláros tervelőiránnyal közös felhívást tett közzé. Sürgették továbbá a kormányokat, hogy tegyenek felajánlásokat a magyar menekülteknek a területükre történő befogadására.⁴² Az UNHCR számos alkalommal szólította fel a kormányokat a menekültek befogadásának felgyorsítására.⁴³ Szintén november 29-én az ENSZ Titkárság részéről Philippe de Seynes, míg a Menekültügyi Főbiztosság oldaláról James Read által aláírt dokumentum az NGO-khoz fordult a magyar menekültek érdekében.⁴⁴ E felhívások eredményeként 1957. március 1-jéig az ENSZ-en keresztül a Titkárság által kiadott sajtóközlemény szerint 6 926 767 dollár összegű adomány érkezett – beleértve a természetbeni adományokat is. További 415 615 dollárt közvetlenül az osztrák kormánynak utaltak. Az adományok így összesen 7 342 382 dollárt tettek ki, melyből 6 647 143 dollár származott kormányoktól és 695 239 dollár a nem kormányzati forrásokból. Ezeket a pénzeszközöket részben a Főbiztosság részére adták át, részben közvetlenül sürgősségi segítyezésre, elszállásolásra, valamint a magyar menekültek ellátására használták fel Ausztriában. A fenti adományok nem tartalmazzák a nemzeti és a nemzetközi önkéntes szervezeteken keresztül, valamint a magánemberek által adott élelmiszersegély, orvosi ellátás és egyéb támogatás céljára nyújtott hozzájárulást, sem az Európai Migráció Kormányközi Bizottságon keresztül vagy más módon a menekültek elszállítására juttatott adományokat.⁴⁵ Mindazonáltal az UNHCR számításai szerint 1957 januárjában még 26 347 000 dollár hiányzott a magyar menekültek ellátásához 1957 végéig szükséges összegből.⁴⁶ A jugoszláviai magyar menekültek számának gyors növekedését látva 1957. január 14-én a menekültügyi főbiztos újabb felhívást intézett számos európai és tengerentúli kormányhoz, hogy fogadjanak be magyar menekülteket Jugoszláviából. Az ENSZ főtitkára és a főbiztos második közös felhívására – alapos előzetes számítások után – 1957. március 11-én került sor: az 1957 végéig szükségesnek ítélt összeget, 23 153 425 dollárt kértek a menekültek ellátásának ausztriai és jugoszláviai biztosítására. Ekkor Ausztriában még 53 349, míg Jugoszláviában 15 874 magyar menekült volt.⁴⁷ A megszólított kormányok egy része reagált, ha nem is a korábbi bőkezűséggel. Az április 10-ig érkezett kevés hivatalos válasz közül kiemelkedett

42 UNARMS: UN Press Release SG/567. Secretary-General and High Commissioner for refugees make further appeal to assistance to Hungarian refugees (1957. március 12.). UN-S-445-0195-8.

43 AUNOG: Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Co-ordinating Sub-Committee for Assistance to Refugees from Hungary, Summary record of the second meeting held at the Palais des Nations, Geneva, 28 November 1956, HCR/SVA/SC/SR.2, restricted (1956. november 29.). G. I. 30/2 (Situation in Hungary, Relief measures, Refugees), Jacket n° 1 (29 October – 14 December 1956).

44 UNARMS: Letter from Myer Cohen, Executive Director for Relief to the Hungarian People, UN, New York to Philippe de Seynes, Under-Secretary for Economic and Social Affairs, Under-Secretary for Relief to the Hungarian People, UN, New York (1956. december 7.). UN-S-445-0195-7.

45 UNARMS: UN Press Release SG/567. Secretary-General and High Commissioner for refugees make further appeal to assistance to Hungarian refugees (1957. március 12.). UN-S-445-0195-8.

46 UNARMS: Report submitted by the High Commissioner, The problem of Hungarian refugees in Austria. An assessment of the needs and recommendations for future action, UNREF Executive Committee, Fourth Session, A/AC.79/49 (1957. január 17.). UN-S-445-0199-11.

47 UNARMS: UN Press Release SG/567. Secretary-General and High Commissioner for refugees make further appeal to assistance to Hungarian refugees (1957. március 12.). UN-S-445-0195-8.

az amerikai és a holland felajánlás: az Egyesült Államok 3 millió dollárt ígért, amelyből 2 millió dollár 10 000 magyar menekült Jugoszláviából történő elszállítására, valamint 1 millió dollár 5000, más országokban élő menekült kivándorlására szolgált. Hollandia 3,5 millió (más források szerint 2,7 millió⁴⁸) dollárt jegyzett hasonló célokra.⁴⁹

A menekültügyi főbiztos Hivatala központi szerepet játszott az összegyűjtött pénzeszközök felhasználásában is. Az ENSZ Közgyűlése határozatában szorgalmazta, hogy a kormányok és a nem kormányzati szervezetek segélyprogramjait a Főbiztossággal konzultálva koordinálják. Az UNREF Végrehajtó Bizottságának 1957. január végén és február elején tartott negyedik ülészakán elfogadták az elvet, hogy a magyar menekültek számára a jövőben érkező adományok felhasználhatók mind Ausztria, mind Jugoszlávia megsegítésére, és a pénzeszközök szétosztását a főbiztosra bízták. Ez „természetesen” csak a nem kifejezetten Ausztriának vagy Jugoszláviának szánt és címkézett adományokra vonatkozott.⁵⁰ Ugyancsak az UNHCR pénzeszközöket koordináló szerepét mutatta, hogy javaslatot tehetett az 1957. márciusi újabb pénzgyűjtő felhívásból befolyó összeg felhasználásának prioritásait illetően is: felvetette például, hogy Ausztria terheinek csökkentése érdekében meg kellene hosszabbítani a Vörös Kereszt Társaságok Ligájának a magyar menekülteket ellátó tevékenységét legalább 1957. június 30-ig, és támogatni kellene az osztrák kormányt a befogadás további költségeinek viselésében is.⁵¹ Arra is volt példa, hogy a menekültügyi főbiztos maga vitte Bécsbe a várva várt támogatásról szóló értesítést: Lindt megválasztása után tárgyalt az osztrák kormánnyal, és átadta az UNHCR-en keresztül Ausztriának küldött 2 millió dolláros segélyről szóló hivatalos levelet.⁵²

A kétszázezres magyar menekülttömeg fogadásához, ellátásához, továbbszállításához és sikeres integrálásához szükséges hatalmas pénzüsszeg összegyűjtésében kiemelkedő szerepet játszott az ENSZ-család intézményeinek erőteljes nyilvános információs munkája: a nagy gonddal végzett jelentőtevékenység és az egész világra kiterjedő médiahadjárat.⁵³

Az adatgyűjtés és a jelentőmunka fontosságára az amerikai kormányt képviselő Richard R. Brown, az USEP illetékese már a genfi koordinációs bizottság első ülésén 1956. november 13-án rámutatott: „Pontos jelentések készítése rendkívül fontos. A sajtó és a rádió útján kiadott jelentések nyomán hatalmasan feltört a humanitárius érzés az em-

48 UNARMS: UN Press Release REF/122. High Commissioner's Office reviews Hungarian refugee situation (1957. április 11.). UN-S-445-0195-8.

49 UNARMS: Interoffice memorandum from K. W. Taylor, UN, New York to Philippe de Seynes, Under-Secretary for Economic and Social Affairs, Under-Secretary for Relief to the Hungarian People, UN, New York, Hungarian relief (1957. április 10.). UN-S-445-0200-1.

50 UNARMS: UN Press Release SG/567. Secretary-General and High Commissioner for refugees make further appeal to assistance to Hungarian refugees (1957. március 12.). UN-S-445-0195-8.

51 AUNOG: United Nations General Assembly, UNREF Executive Committee, Fourth Session, Standing Programme Sub-Committee, Fourth Session, Report on the Fourth Session of the Standing Programme Sub-Committee, Geneva, 23–28 January 1957, A/AC.79/53, A/AC.79/PSC/5, general (1957. január 28.). G. I. 30/2 (Situation in Hungary, Relief measures, Refugees), Jacket n° 2 (11 January – 11 November 1957).

52 National Library of Sweden (Stockholm): United Nations, Department of Public Information, Press and Publication Division, UN, New York (for use of information media – not an official record), Press Release REF/102, UN High Commissioner arrives in Vienna. Informs government of \$ 2,000,000 Contribution for Hungarian Refugee Relief (The following was received here from the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Geneva) (1956. december 20.). Dag Hammarskjöld's samling, Hungary, 1956–1957 (chronologic.), 1 Nov. 1956 – 31 Jan. 1957.

53 E kérdésekről részletesen lásd KECSKÉS D. Gusztáv: Pénzgyűjtés és propaganda: Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. *Századok*, 146. évf., 2012/1, 109–145.

berek között mindenütt. Ha a későbbiekben arról számolnának be a jelentések, hogy a számokat és a szükségeket durván eltúlozták, a legkellemetlenebb reakciókkal nézhetnénk szembe. A Menekültügyi Főbiztosság egyik feladata kell, hogy legyen a kiadandó jelentések ellenőrzése és koordinálása.”⁵⁴ Az UNHCR valóban jelentős erőfeszítéseket tett például a menekültek létszámával és mozgásával kapcsolatos statisztikai adatok folyamatos beszerzésére, rendszerezésére, pontosítására és közzétételére.⁵⁵ Ennek kapcsán is szoros munkakapcsolatot alakított ki az osztrák Belügyminisztériummal és az Európai Migráció Kormányközi Bizottságával.⁵⁶ Az UNHCR, az ICEM és az osztrák hatóságok 1957 októberében megegyeztek, hogy a magyar menekültekkel kapcsolatban egységes statisztikát használnak.⁵⁷ A témára vonatkozó ENSZ titkársági jelentések alapanyagait is a Menekültügyi Főbiztosság szállította.⁵⁸ E dokumentációs tevékenység összefoglalásának tekinthetők a menekültügyi főbiztos éves jelentései az ENSZ Közgyűlésének.⁵⁹

Az ENSZ Titkársága nem csak a magyar menekültek érdekében gyűjtött pénzeszközök kezelésben és a dokumentációs munkában működött szorosan együtt a Menekültügyi Főbiztossággal, hanem a világméretű sajtókampány megszervezésében és lebonyolításában is. Egyetlen kiragadott példa: a világ közvéleményének mozgósításában nagy szerepet játszottak a magyarok meneküléséről és ausztriai fogadásáról készített, a világsajtót bejáró drámai fotók. November első heteiben az UNHCR látta el fényképanyaggal az ENSZ Központ Sajtóosztályát. A Főbiztosság vezető sajtója, Stanley J. C. Wright már november első hetében Ausztriában járt. A sürgősségi fogadóközpontokban készített fényképeket elküldte a vizuális tájékoztatás New York-i felelősének azonnali terjesztésre. E fotóanyagnak különös jelentőséget adott, hogy az első időszakban senkinek nem volt engedélye, hogy a táborokban fényképezzen.⁶⁰ November 14-én Wright újabb küldeményében a magyar menekültek ausztriai fogadását illusztráló 23 fotót juttatott az ENSZ Titkárságára azzal a kéréssel, hogy bocsássák azokat a sajtó rendelkezésére.⁶¹

54 AUNOG: Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Summary record of the Co-ordination Meeting on the Question of Refugees from Hungary, between Governmental and Intergovernmental Organizations and Voluntary Agencies working for Refugees, held at the Palais des Nations, Geneva, 13 November 1956, restricted (1956. november 21.). G. I. 30/2 (Situation in Hungary, Relief mesures, Refugees), Jacket n° 1 (29 October – 14 December 1956).

55 Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának Levéltárában dossziékba gyűjtve megtalálhatók az egyes befogadó országokra vonatkozó rendszeres statisztikai adatsorok és az azok készítéséről szóló levelezés. AUNHCR: például 20-HUN-AUS Statistics – Hungarian refugees in Austria (1957–1961), 20-HUN-FRA Statistics – Hungarian refugees in France (February 1957–February 1958), 20-HUN-YUG Statistics – Hungarian refugees in Yugoslavia (March 1957–January 1958).

56 UNARMS: Report submitted by the High Commissioner, The problem of Hungarian refugees in Austria. An assessment of the needs and recommendations for future action, UNREF Executive Committee, Fourth Session, A/AC.79/49 (1957. január 17.). UN-S-445-0199-11.

57 UNARMS: Refugees from Hungary in Austria. Special Statistical Bulletin, restricted (1957. október 30.). UN-S-445-0198-4.

58 UNARMS: Interoffice memorandum from K. W. Taylor, UN, New York to Philippe de Seynes, Under-Secretary for Economic and Social Affairs, Under-Secretary for Relief to the Hungarian People, UN, New York, Hungarian relief (1957. április 10.). UN-S-445-0200-1.

59 Lásd például az 1956. májustól 1957. májusig tartó időszakra vonatkozóan: Report of the United Nations High Commissioner for Refugees, General Assembly, Official Records: Twelfth Session, Supplement No. 11, A/3585/Rev.1, New York, 1957.

60 UNARMS: Letter from Stanley J. C. Wright, Special Assistant to the High Commissioner to David Ritchie, Director of Visual Information Division, Department of Public Information, UN, New York (1956. november 10.). UN-S-445-0196-3.

61 AUNOG: Interoffice memorandum from Stanley J. C. Wright, Special Assistant to the High Commissioner to Jerzy Szapiro, UN, New York, Photographs, personal (1956. november 19.). G. VI. 1/43 (General and Miscellaneous, Hungarian Relief, General).

Pozitív megítélés

Az illetékes ENSZ-szervezetek, különösen az UNHCR információs tevékenységét egyértelmű nemzetközi elismerés övezte. A közgyűlési határozatok által számára kijelölt feladatokat nagy alapossággal hajtotta végre. A felméréseket és számításokat, amelyeket a Menekültügyi Főbiztosság elvégzett például a menekültek szükségleteivel kapcsolatban, az illetékes nemzetközi intézmények, az ENSZ Menekült Alap és a Titkárság kiindulópontnak tekintették.⁶² A menekültügy által érintett nemzetközi fórumokon, így a Közgyűlésben, annak 3. Főbizottságában és az UNREF Végrehajtó Bizottságában is a kormányok képviselőinek egyértelmű dicsérete fogalmazódott meg: „Popper úr (Egyesült Államok) ... kifejezte az Albizottság háláját a főbiztos és csapata felé azért a hozzáértésért, amellyel oly sok fejtörést okozó problémát előadtak számukra”, olvashatjuk az ENSZ Menekült Alap Állandó Program Albizottsága 1957. január 25-i ülésének összefoglaló jegyzőkönyvében.⁶³

Az UNHCR és az ENSZ-család tényleges szerepe

Az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadásának különleges sikerét számos tényező együttesen magyarázza. A második világháború borzalmaira emlékező humanitárius érzület, ezzel összefüggésben a menekültek jogainak egyre pontosabb és határozottabb megfogalmazása éppúgy hozzájárult, mint a levert forradalommal mélyen együtt érző nyugati lakosság támogató hozzáállása. Az '56-os emigráció munkaerő-piaci szempontból különlegesen kedvező összetétele találkozott a „csodákat” produkáló nyugati gazdasági fellendüléssel. A döntő elemnek mindazonáltal a NATO-kormányok politikai akarátát tekinthetjük, amely – a szovjetekkel vívott ideológiai csata okán – a közvélemény érzelmi azonosulásának hanyatlása után is erőteljesen támogatta a magyar menekültprobléma felszámolását. A menekültválság megoldásának pénzügyi alapja ugyanis túlnyomó részben kormányzati forrásokból, és elsősorban az észak-atlanti szövetség államaiból származott. A kormányzati hozzájárulások jelentőségét jól érzékelteti, hogy a magyar menekültek ausztriai ellátásának költségeit döntően az egyes kormányok által az ENSZ-hez és más szervezetekhez befizetett összegek fedezték.⁶⁴

Mindazonáltal a pénzügyűjtési erőfeszítések nemzetközi jogi felhatalmazással (az ENSZ Közgyűlés határozatai) bíró koordinációja, a humanitárius szükségletek és tevékenységek szakszerű és megbízható dokumentálása, valamint a pénzügyűjtési felhívások támogatására professzionálisan megszervezett és lebonyolított médiakampány révén az ENSZ in-

62 Report of the United Nations High Commissioner for Refugees, General Assembly, Official Records: Twelfth Session, Supplement No. 11, A/3585/Rev.1, New York, 1957, 2.

63 UNARMS: United Nations Refugee Fund, Executive Committee, Standing Programme Sub-Committee, Fourth Session, Provisional summary record of the seventy-second [?] meeting held at the Palais des Nations, Geneva, 25 January 1957, restricted (1957. január 25.). UN-S-445-0199-11.

64 AUNOG: United Nations General Assembly, UNREF Executive Committee, Fourth Session, Standing Programme Sub-Committee, Fourth Session, Report on the Fourth Session of the Standing Programme Sub-Committee, Geneva, 23–28 January 1957, A/AC.79/53, A/AC.79/PSC/5, general (1957. január 28.). G. I. 30/2 (Situation in Hungary, Relief measures, Refugees), Jacket n° 2 (11 January – 11 November 1957). A magyar menekültek sikeres nyugati befogadásának nemzetközi tényezőiről lásd KECSKÉS D. Gusztáv: Egy humanitárius csoda anatómiája – az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadása. *Külföldi Szemle*, 9. évf., 2010/4, 158–168.

tézményrendszere, különösen a menekültügyi főbiztos hivatala jelentősen hozzájárult a nyugati kormányzati akarat kiformalódásához és sikeres megvalósulásához.

Következmények

Az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadása a menekültsegélyezés egyetemes történetének egyik meghatározó pillanata. Az exodus által érintett mintegy 200 000 fő európai viszonylatban jelentős létszám. Letelepítésük, integrálásuk – különösen a menekültsegélyezés akkori állapotát, az állandó pénzhiányt tekintve – óriási siker. Történelmi jelentőségét különösen az adja, hogy az UNHCR ekkor vált a nemzetközi menekültügyi rendszer legfontosabb résztvevőjévé: hatalmas lehetőséget kapott annak bizonyítására, hogy egyedül ez az intézmény képes a menekültek érdekében kibontakozó széles körű nemzetközi együttműködés összefogására. Jelentős eredményeket ért el: sikeresen kezelte történetének első tömeges menekültválságát; segített egy nagy letelepítési akció véghezvitelében. Közvetítő szerepet játszott a szocialista országok és a nyugati világ között.⁶⁵

Lindtnak állandó törekvése volt, hogy ne tegyen semmi olyat, ami fokozhatja a hidegháborús szembenállást.⁶⁶ Minden nyilvános beszédében megismételte, hogy a menekültügyi főbiztos mandátuma nem politikai, hanem kizárólag humanitárius: „Nem vagyok hidegháborús harcos, hanem teljesen független”, hangsúlyozta egy interjúban.⁶⁷ A humanitárius jelleg kidomborításával igyekezett oldani a feszültséget a szovjetekkel (az előző főbiztos idején mindig tartózkodtak a szavazástól az ENSZ-ben): a szovjet delegátus megszavazta Lindtnak az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa (ECOSOC) számára írt első jelentését. A szovjetek később ugyan visszatértek a tartózkodáshoz, de képviselőikkel továbbra is kapcsolatban maradt.⁶⁸

August Lindt érdemi párbeszédet folytatott a Kádár-kormánnyal, melynek során rugalmasságot mutatva határozottan képviselte a családegyesítés és a menekült gyermekek érdekeit. A hivatal aktívan részt vett a hazatelepítést szervező repatriáló bizottságokban. A főbiztos többször személyesen tárgyalt a magyar kormány képviselőivel. 1958. januárban Budapestre jött, és meglátogatott sok visszatelepültet. A tárgyalásokról készült magyar emlékeztető szerint: „A magyar kormány köszönetét fejezi ki a menekültügyi főbiztosnak az 1956. októberi eseményeket követően az országból eltávozott magyar állampolgároknak nyújtott nemzetközi támogatásért.”⁶⁹ A magyar hatóságokban az a benyomás alakult ki, hogy vendégük „jóindulatú” velük szemben.⁷⁰ Lindt támogatta, hogy a magyar kormány képviselője megfigyelőként jelen legyen az UNHCR Végrehajtó Bizottságának ülésein, és

65 LOESCHER: *i. m.*, 82.

66 AUNHCR: Transcript of the Interview of August R. Lindt by Bryan Deschamp, 4 February 1998, Sound Recording, UNHCR Oral History Project, Fonds 36, Records of the Archives, 4.

67 Uo. 7.

68 Uo. 14.

69 MNLOL: XIX-J-1-j, TÜK Vegyes, 1945–1964, 314. doboz. 3. egység. A magyar kormány és August Lindt menekültügyi főbiztos budapesti tárgyalásairól készült emlékeztető fordítása, 00133-as iktatószámmal rendelkező köpenyben (1958. január 6.).

70 MNLOL: XIX-J-1-j, TÜK Vegyes, 1945–1964, 314. doboz. 3. egység. Kolozs Márta külügyminisztériumi főosztályvezető levele a New York-i magyar Állandó ENSZ Képvisletnek, Dr. Lindt Menekültügyi Főbiztos budapesti látogatása, 00133/1958 (1958. január 8.).

kifejthesse álláspontját a repatriálás ügyében. 1957. november 5-én az ENSZ Közgyűlés 3. Főbizottságában a magyar küldött is kifejezte nagyrabecsülését az UNHCR tevékenysége iránt.⁷¹ Amint láttuk, a főbiztos hatékonyan együttműködött a jugoszlávokkal is.

Mindennek következtében az intézmény nemzetközi elfogadottsága nagymértékben növekedett. Elnyerte az USA és a fontosabb nyugati kormányok egyértelmű támogatását, ami a pénzügyi források biztosításának alapfeltétele volt. Az UNHCR nemzetközi cselekvőképessége megnövekedett: 1957-ben az ENSZ Közgyűlés újabb határozatai értelmében a szervezet szélesebb és rugalmasabb felhatalmazást kapott. Aktívan és sikeresen felléphetett a második világháború óta húzódó európai menekültprobléma megoldásában. 1959-re meghirdették a Menekültek Nemzetközi Évét az ENSZ teljes támogatásával. Tevékenységét kiterjesztette a harmadik világ felé: segítséget nyújtott az algériai háború menekültjeinek Marokkóban és Tunéziában, ami fordulópontot jelentett az intézmény globális szervezetté válása felé.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Levéltárak

Archives du Ministère des Affaires étrangères [français] (La Courneuve)
 Archives of the UNHCR (Genf)
 Archives of the United Nations Office in Geneva (Genf)
 Centre des Archives diplomatiques de Nantes (Nantes)
 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)
 National Library of Sweden (Stockholm)
 NATO Archives (Brüsszel)
 United Nations – Archives and Records Management Section (New York)

Irodalom

BÉKÉS Csaba, KECSKÉS D. Gusztáv (szerk.): *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia*. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2006.
 KECSKÉS D. Gusztáv (szerk., ford.): *Egy globális humanitárius akció hétköznapijai. A magyar menekültek segélyezésének szervezésére létrehozott Koordinációs Bizottság összefoglaló jegyzőkönyvei* (Genf, 1956. november 13. – 1957. október 29.). MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2014 [online]. Forrás: tti.hu [2016. 10. 05.].
 Peter GATRELL: *Free World? The Campaign to Save the World's Refugees, 1956–1963*. Cambridge University Press, Cambridge, 2011.
 Louise W. HOLBORN (with the assistance of Philip and Rita CHARTRAND): *Refugees: A Problem of Our Time. The Work of the United Nations High Commissioner for Refugees, 1951–1972*. Volume I, The Scarecrow Press, Inc., Metuchen, N.J., 1975.
 KECSKÉS D. Gusztáv: Egy humanitárius csoda anatómiája – az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadása. *Küliügyi Szemle*, 9. évf., 2010/4, 158–168.

⁷¹ MNLOL: XIX-J-1-j, TÜK Vegyes, 1945–1964, 314. doboz. 3. egység. Péter János beszéde a 3. bizottságban a menekültügyi főbiztos jelentése tárgyában, 00133/1958 dossziében (1957. november 5.).

- KECSKÉS D. Gusztáv: Pénzgyűjtés és propaganda: Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. *Századok*, 146. évf., 2012/1, 109–145.
- KSH-jelentés az 1956-os disszidálásokról. Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai, 1956. október 23. – 1957. április 30. *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, 2. évf., 1991/4, 174–211. (Különnyomat is az 1956-os Intézet kiadásában. Budapest, 1992.)
- GIL LOESCHER: *The UNHCR and the World Politics. A Perilous Path*, Oxford University Press, Oxford – New York, 2001.
- PUSKÁS Julianna: *Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években*. In: MOLNÁR János, ORBÁN Sándor, URBÁN Károly (szerk.): *Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről*. MSZMP KB Párttörténeti Intézete – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1985.
- State of the World's Refugees 2000. Fifty years of humanitarian action*. Oxford University Press, Oxford, 2000.